

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΕΝ ΕΥΡΩΠΗ ΜΑΘΗΣΕΩΣ

ΑΠΟ ΤΟΥ Δ' Μ. Χ. ΑΙΩΝΟΣ ΜΕΧΡΙ ΤΗΣ ΛΩΣΕΩΣ ΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ
ΥΠΟ ΤΩΝ ΤΟΥΡΚΩΝ

Πρό τινων ἐτῶν εἰς τῶν ἐπισημοτέρων ἐν τῇ ξένῃ ἑλληνιστῶν, ὁ γνωστὸς καὶ σεβαστὸς παρ' ἡμῖν κ. Egger, ἐξέδιδε δίτομον σύγγραμμα «περὶ τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἐν Γαλλίᾳ», ἕτερος δὲ Γάλλος, οὗτινος τὸ ὄνομα ἐπολιτογραφήθη ἐν Ἑλλάδι, ὁ Διδότος, ὀλίγον πρὸ τῆς ἀποβιώσεώς του ἐδημοσίευσεν τὴν «περὶ τοῦ Ἀλδοῦ Μανουτίου καὶ τοῦ ἐν Ἰταλίᾳ ἑλληνισμοῦ» συγγραφὴν του, κλείων οὕτω δι' ἔργου φιλελληνικοῦ τὸ φιλολογικὸν στάδιον, ὅπερ πρὸ ἐξήκοντα ἐτῶν εἶχεν ἐγκαινίσει διὰ τῆς εἰς Ἀνατολὴν περιηγήσεώς του (1819). Ὡς συμπλήρωμα τῶν δύο ἐκείνων συγγραμμάτων δυνάμεθα νὰ θεωρήσωμεν τὴν ἄρτι ὑπὸ τοῦ κ. Gidel δημοσιευθεῖσαν πραγματείαν «περὶ τῆς ἑλληνικῆς ἐν Εὐρώπῃ μαθήσεως ἀπὸ τῆς τετάρτης μ. Χ. ἑκατονταετηρίδος μέχρι τῆς ὑπὸ τῶν Τούρκων ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως».

Ἡ ἀξιόλογος αὕτη πραγματεία ἀποτελεῖ τὸ ἥμισυ περίπου ὀγκώδους βιβλίου ἐσχάτως ἐν Παρισίαις ἐκδοθέντος ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν: *Nouvelles Etudes sur la litterature Grecque moderne*. Τὰς πλείστας τῶν πληρουσῶν τὸ ἕτερον ἥμισυ τοῦ βιβλίου διατριβῶν γνωρίζουσιν ἤδη οἱ ἀναγνώσται τῆς ἐπετηρίδος τοῦ ἐν Παρισίαις ἀσπλλόγου πρὸς ἐνθάρρυνσιν τῶν ἑλληνικῶν ἐν Γαλλίᾳ μελετῶν. Ἀλλ' οὐχ ἥττον ὀφείλομεν χάριτας εἰς τὸν φιλέλληνα λόγιον διὰ τὴν ἀναδημοσίευσιν καὶ εἰς ἐν συγκέντρωσιν τῶν διαφόρων τούτων προϊόντων τοῦ εὐπαιδέυτου καλλήμου του. Αὐπούμεθα μόνον ὅτι, ἔνεκεν ἴσως τῆς τοιαύτης συσσωρεύσεως τασαύτης ὕλης, οὔτε διὰ πίνακος ἀλφαριθμητικοῦ, οὔτε καὶ διὰ τῆς τῶν κεφαλαίων ἐπιγραφῆς, διηυκόλυνε τὸ ἔργον τῶν μελλόντων ἐφεξῆς νὰ προστρέχωσιν εἰς τὴν συγγραφὴν του καθόσον ἡ συγγραφὴ αὕτη διὰ τῆς πληθύας τῶν πληροφοριῶν καὶ τῆς συγχωνεύσεως τσοῦτων μεσαιωνολογικῶν ἐρευνῶν ἀποκαθίσταται ὁδηγὸς πολύτιμος καὶ πρόχειρος, οὕτως εἶπεῖν, εὐρετήριο ἐν παντί τὸν περὶ τὰς σχέσεις τοῦ Ἑλληνισμοῦ πρὸς τὴν Δύσιν ἀσχολούμενον.

Ὁ κ. Gidel ἄρχεται ἀπὸ τῆς Ῥωμαϊκῆς ἐποχῆς, ἀνιστορῶν τὴν πρὸς τὰ ἑλληνικὰ γράμματα κλίσιν τῶν Ῥωμαίων. Τὸν τοιοῦτον τῶν δύο ἐκείνων κόσμων διανοητικὸν σύνδεσμον διακόπτει ἡ εἰσβολὴ τῶν βαρβάρων. «Καὶ πρὸ τούτου ὅμως, ἐπιλέγει ὁ συγγραφεὺς, ἡ διάδοσις τοῦ Χριστιανικοῦ θρησκείματος εἶχε συντελέσει πρὸς περιορισμὸν τῆς ἑλληνικῆς παιδεύσεως ἐν τῇ Δύσει. Οἱ ἐκεῖ Χριστιανοί, ἀνήκοντες εἰς τὰ κατώτερα τῆς κοινωνίας στρώματα, οὐδὲ τὰ Ἑλληνικὰ γράμματα ἐξετίμων, οὐδὲ τὸν Ἑλληνικὸν κόσμον

ἐγνώριζον. Οἱ δ' ἐκ τῶν ἀνωτέρων τάξεων νεοφώτιστοι παρητοῦντο τῆς ἐπιδιώξεως γνώσεων, αἵτινες τοῖς ἐφαίνοντο ἤδη οὐχὶ μόνον περιτταί, ἀλλὰ καὶ ἐπιβλαβεῖς». Ἡ ὑπὸ τῶν βαρβάρων κυρίευσις τῆς Ἰταλίας καὶ ἡ αὐθουπαρξία τοῦ περὶ τὴν Κωνσταντινούπολιν χριστιανικοῦ κράτους ἐπηύξησαν βραδύτερον τὸ μεταξὺ Ἀνατολῆς καὶ Δύσεως χάσμα. Καὶ ἐν μὲν τῇ Ἀνατολῇ αἱ αἵρέσεις, ὑποτρφεύμεναι ὑπὸ τῆς ζωηρότητος τῆς Ἑλληνικῆς διανοίας καὶ ὑπὸ τῆς ἐξακολουθούσης τῶν γραμμάτων καλλιέργειας, διετήρουν ἀκμαῖον τῆς συζητήσεως καὶ τῆς ἐρεῦνης τὸ πνεῦμα· ἐν δὲ τῇ Ἰταλίᾳ οὔτε μεταφυσικαὶ τάσεις ὑφίστανται, οὔτε αἵρεσιάρχαι ἀναφαίνονται, ἀλλ' ἀπ' ἐναντίας ἀναδεικνύεται εὐθύς ἀπ' ἀρχῆς καὶ μορφοῦται ἐκεῖ ἡ συγκεντρωτικὴ τῆς ἱεροκρατίας πολιτικὴ. «Ἀλλὰ καὶ προτοῦ χωρισθῶσι τελειωτικῶς αἱ δύο τῆς Ῥωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας μερίδες, πρὶν ἢ ἐκάστη ἀκολουθήσῃ τῶν ἰδίων τυχῶν τὴν φορὰν, ἀνεφάνησαν ἀφορμαὶ καὶ αἰτίαι ἱκαναί, ὅπως διακόψωσι τὰς ἀμοιβαίας αὐτῶν σχέσεις καὶ ἀνωζωπυρήσωσι τὰς μεταξὺ τῶν δύο στοιχείων ἀντιπαθείας».

Τὴν ἀντιπάθειαν ταύτην διετύπου ἐν Κωνσταντινουπόλει ὁ μέγας ἱεράρχης Γρηγόριος, ὅτε ἔλεγεν, ὅτι οἱ δυτικοὶ ἔρχονται εἰς τὸ Βυζάντιον «φυσῶντες ἡμῖν ἐσπέριον τι καὶ τραχύ». Ἐν δὲ τῇ Δύσει ὁ Ἑλληνισμὸς ἐξελαμβάνετο ὡς ἀπόρροια καὶ ἐκπροσώπησις τοῦ ἀρχαίου θρησκευματος. Βλέποντες τὸν Ἰουλιανὸν γράφοντα ἑλληνιστὶ τὰς κατὰ τοῦ Κωνσταντίνου καὶ τῶν χριστιανικῶν θεσμῶν διατριβάς, ἀπετροπιάζοντο οἱ δυτικοὶ τὴν ἑλληνικὴν διάνοιαν καὶ τὴν γλῶσσαν, ἐν ᾗ αὕτη ἐξεφράζετο.

Οὐχ ἥττον, κατὰ τὴν τετάρτην ἑκατονταετηρίδα ἀναφαίνονται ἐπίσημοι ἐν τῇ δύσει ἑλληνισταί. Ὁ ἅγιος Ἰερώνυμος ἦτο κάτοχος τῆς ἑλληνικῆς, ἐκκαλλιεργοῦντο δ' ἐπίσης τὰ ἑλληνικὰ γράμματα ὑπὸ τε τοῦ ἀγίου Ἀμβροσίου καὶ τοῦ ἀγίου Λύγουστίνου, ἔτι δὲ πλέον ὑπὸ τοῦ Πελαγίου. Ὁ κ. Gidel διὰ μακρῶν ἐξετάζει τὴν ἐπὶ τοῦ βίου καὶ τῶν ἔργων τῶν πατέρων τούτων τῆς δυτικῆς Ἐκκλησίας ἐπίδρασιν τῆς ἑλληνικῆς μαθήσεως.

Προϊόντος τοῦ χρόνου ἐκλείπουσιν ἐν Ἰταλίᾳ οἱ ἑλληνομαθεῖς κληρικοί. Ὅτε δὲ ὁ Νεστόριος ἔπεμψεν εἰς Ῥώμην ἑλληνιστὶ γεγραμμένην ἐπιστολήν, ὁ πάππας Κελεστίνος ἠναγκάσθη πρὸς μετάφρασιν αὐτῆς ἐν μετακαλέσει ἐκ Μκτσαλίας τὸν μοναχὸν Κασικόν, καθότι ἐν τῇ μεσημβρινῇ Γαλατίᾳ διετηροῦντο εἰσέτι τὰ ἔχνη τοῦ ἀρχαίου Ἑλληνισμοῦ. Ὅτε, κατὰ τὴν δευτέραν ἑκατονταετηρίδα, ὁ ἅγιος Ποθεινὸς καὶ ὁ ἅγιος Εἰρηνκίος μετέβησαν εἰς Λούγδουνον, εὗρον κοινὴν ἐκεῖ τῆς μητρῶος αὐτῶν γλώσσης τὴν χρῆσιν καὶ ἑλληνιστὶ ἐδίδαξαν τὸ Εὐαγγέλιον· ὥστε ἐν Γαλατίᾳ ὁ χριστιανισμὸς παρίσταται ὡς νέα ἀφορμὴ πρὸς διατήρησιν τῶν ἑλληνικῶν παραδόσεων, καθ' ὃν χρόνον ἐν Ἰταλίᾳ ἐλησμονεῖτο ἡ ἑλληνικὴ. Καὶ οὐδὲ διετηρεῖτο διὰ μόνης τῆς Ἐκκλησίας ἡ ἑλληνικὴ ἐν Γαλατίᾳ μάθησις. Κατὰ τὴν τρίτην εἰσέτι μ. Χ. ἑκατονταετηρίδα παρεδίδετο ἐν ταῖς ἐκεῖ σχολαῖς ἡ Ἑλληνικὴ ὑπὸ δι-

δασκάλων, αἵτινες ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἦσαν Ἕλληνες, τὴν καταγωγὴν, συ-
χνάκις δὲ καὶ ἐκ γενετῆς Ἕλληνες. Μαθηταὶ δ' Ἑλλήνων ἦσαν οἱ λόγοι,
ὅσους κατ' ἐκεῖνο τοῦ χρόνου ἡ Γαλλία ἀνέδειξεν. Ἀπὸ τῆς πέμπτης μέχρι
τῆς ἐνάτης ἐκατονταετηρίδος ἐλαττοῦται οὐσιωδῶς ὁ ἀριθμὸς τῶν γνωρι-
ζόντων τὴν Ἑλληνικὴν, ἡ δὲ καλλιέργεια αὐτῆς βαθμυηδὸν παραμελουμένη
ἐκλείπει. Ἀλλὰ μέχρι τῆς πέμπτης ἐκατονταετηρίδος εἰς τὴν ἐπιρροὴν τῆς
ἐλληνικῆς μαθήσεως ἀποδίδει ὁ Γουίζωτος τὴν ὑπεροχὴν τῆς Γαλλίας, συγ-
κρινομένης πρὸς τὴν σύγχρονον Ἰταλίαν τε καὶ Ἰσπανίαν.

Ἐκ τῆς Γαλλίας ὁ Χριστιανισμὸς μεταφέρεται εἰς Ἰρλανδίαν, μετ' αὐτοῦ
δὲ καὶ ἡ σπουδὴ τῆς Ἑλληνικῆς. Παρὰ πᾶσαν ἐκκλησίαν ἀνιδρύεται σχολή,
καὶ ἐν ταῖς τοιαύταις σχολαῖς οἱ τῆς Ἰρλανδίας Κέλτοι ἐπιδίδονται εἰς τὰ
γράμματα, καὶ ἰδίως εἰς τὰ Ἑλληνικά. Ἐνῶ δὲ ἀλλοχοῦ τῆς Δύσεως λη-
σμονεῖται ἡ Ἑλληνικὴ μάθησις, ἐνκατοικιεύεται αὕτη καὶ συντηρεῖται ἐν
τῇ ἀπωτάτῃ ἐκείνῃ τῆς Εὐρώπης ἐσχατιᾷ, ὅπως ἐκεῖθεν ἀναλάμψῃ καὶ ἐκ
νέου διαδοθῇ κατὰ τὴν ἐποχὴν Καρόλου τοῦ Μεγάλου. Ὁ κ. Gidel ἐνδix-
τρίβει περὶ τὴν ἐξερεῦνησιν τῆς ἐν Ἰρλανδίᾳ Ἑλληνομαθείας, ἀναφέρει δὲ
μετὰ λεπτομερειῶν τὴν μετάδοσιν τοῦ ὑπὲρ τῶν ἐλληνικῶν γραμμάτων ζή-
λου εἰς τοὺς γείτονας τῶν Ἰρλανδῶν Ἀγγλοσάξωνας. Τὸν τοιοῦτον ζῆλον
ὑπεκκαίει ὁ κατὰ τὸ 668 μ. Χ. ἀποσταλὴς ἐκ Ρώμης Ἕλλην Θεόδωρος,
ὅπως καθέξῃ τὸν ἀρχιεπισκοπικὸν τῆς Κανταβρυγίας θρόνον.

Ἐν τῷ μεταξῷ, ἐν Ἰταλίᾳ μεταφράζονται Ἕλληνες τινες συγγραφεῖς·
ἀλλὰ τῶν μεταφραστῶν οἱ πλεῖστοι εἶναι ξένοι, οὐχὶ Ἰταλοί. Ἄλλως τε ἡ
ἀνάγκη τῶν μεταφράσεων ὑποδεικνύει τὴν ἐλάττωσιν τῶν δυναμένων νὰ
ἐννοήσωσι τὸ κείμενον. Ἀλλ' ὅπωςδὴποτε, αἱ μεταξὺ Ἀνατολῆς καὶ Ἰτα-
λίας σχέσεις δὲν διακόπτονται ὁλοσχερῶς, χάρις δὲ εἰς τὴν εἰκονομαχίαν
ἀρχεταὶ ἔκτοτε τὸ ρεῦμα τῆς ἐλληνικῆς πρὸς δυσμελὲς μεταναστεύσεως, καὶ
πολυάριθμοι μοναχοὶ προσφεύγουσιν εἰς Ρώμην, φέροντες τὰς εἰκόνας καὶ τὰ
βιβλία μεθ' ἑαυτῶν. Καὶ ἐν τῇ Γαλλίᾳ δὲ, καίπερ ὑπὸ τῶν βαρβάρων πλημ-
μυρισθείσῃ καὶ ἐν μέσῳ συμφορῶν παντοίων κυμαινομένη, ἐξακολουθεῖ ἀσθε-
νῆς τις προσπάθεια πρὸς διατήρησιν τῆς ἐλληνομαθείας, καὶ ἐν μέσῳ τοῦ
γενικοῦ σκότους ἀναφαίνονται ξενικὰ τινὰ ἐλληνιστῶν ὀνόματα, ὡς λογιω-
τέρως ἐποχῆς προαναγγέλλματα. Καὶ οἱ θεμελιωταὶ δὲ τῶν μοναχικῶν ταγ-
μάτων προσπαθοῦσιν, ἔστω καὶ ἀνευ ἐπιτυχίας ν' ἀναζωπυρῶσι τὰς ἑλλη-
νικὰς μελέτας. Ὡστε ἐν συνόλῳ, δὲν δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς πάντῃ κατ'
ἐκείνην τὴν ἐποχὴν ἐκλιπούσα κατὰ τὴν Δύσιν ἡ γνῶσις ἢ ἡ ἐκτίμησις τῆς
Ἑλληνικῆς. Ἀληθεὶς ὅμως ἐν αὐτῇ ἐλληνιστὰς ἐκτός τοῦ Βοηθίου καὶ τοῦ
Κασσιόδωρου δὲν ἀνευρίσκωμεν.

Ἀπὸ Καρόλου τοῦ Μεγάλου ἀρχεταὶ νέα ἐν Εὐρώπῃ ἐποχὴ. Ὁ μέγας τῷ
ὄντι ἐκεῖνος ἀνὴρ δὲν ἦτο ἄριστος ἐλληνικῆς τινος παιδεύσεως, συνέστησε
δὲ ἐν τῇ πόλει Osnabruck σχολήν, ἐν ᾗ ἡ Ἑλληνικὴ ἐδιδάσκετο, πρὸς μίαν

φωσιν κυρίως πρέσβων διὰ τὰς μετὰ τῆς Κωνσταντινουπόλεως σχέσεις αὐτοῦ. Αἱ συνέπειαι τῆς ἀπ' ἐκείνου δοθείσης ὠθήσεως ἀναφαίνονται ἔτι μᾶλλον ἐπὶ τῶν διαδόχων του. Ἐν τῇ αὐτῇ Καρόλου τοῦ Φαλακροῦ καὶ ἐν τῇ περὶ αὐτὴν κοινωνίᾳ ἡ Ἑλληνικὴ, λέγει ὁ κ. Gidel, κατεῖχε τὴν αὐτὴν θέσιν, οἷον ἡ Ἰσπανικὴ καὶ ἡ Ἰταλικὴ ἐν τῇ πεπολιτισμένη τῆς 17ης ἑκατονταετηρίδος Γαλλίᾳ. Ὁ ἐπισημότερος τῶν χρόνων ἐκείνων Ἑλληνιστὴς ἦτο ὁ Σκῶτος Ἐριγένης, ὅστις ἐξεπαιδεύθη ἐν ταῖς μοναῖς τῆς πατρίδος αὐτοῦ Ἰρλανδίας, καίτοι κατ' ἀδέσποτον παράδοσιν λέγεται ἐκμαθὼν ἐν Ἀθήναις τὴν Ἑλληνικὴν. Μετ' αὐτὸν ὅμως, ἐκ νέου ἐκπίπτει ἡ ἑλληνικὴ μάθησις, ὁ δὲ Λοδοβίκος ὁ Εὐσεβὴς δυσκόλως ἀνευρίσκει μεταφραστὴν πρὸς μεταγλώττισιν τῶν τοῦ Ἀρειοπαγίτου ἔργων, ἅτινα Μιχαὴλ ὁ Τραυλὸς τῷ ἀπέστειλεν ἐκ Βυζαντίου ὡς δῶρον βασιλικόν.

Τὸ ἐπισυμβῶν ὅμως ἐκκλησιαστικὴν σχίσμα οὐδαμῶς συντελεῖ εἰς ἐνθάρρυνσιν τῶν Ἑλληνικῶν ἐφεξῆς σπουδῶν, θεωρουμένων ὡς ἐπικινδύνων καὶ ὡς δυνημένων νὰ συνεπιφέρωσι τῆς ἑτεροδοξίας τὴν πλάνην. Ἐν συνόλῳ ἡ δεκάτη ἑκατονταετηρίς εἶναι ἐποχὴ δυστυχίας καὶ σκότους, ἐν μέσῳ δὲ τῶν τότε συμφορῶν καὶ ἀκαταστασιῶν δὲν ἠδύνατο ἡ παιδεία ν' ἀκμάσῃ. Ἀλλ' ὅπωςδὴποτε καὶ ἐν μέσῳ τοῦ σκότους ἐκείνου ἀνιχνεύει ὁ κ. Gidel τὴν εἰσέτι ὑπολάμπουσαν σειρὰν τῶν ἑλληνικῶν παρδόσεων, ἀφιεροῖ δὲ ἱκανὰς σελίδας εἰς τὸν Λουιπρῶνδον τὸν γνωστότατον τῶν χρόνων ἐκείνων ἑλληνιστὴν. Αἱ πρεισπαγόμεναι εἰς τὰς συγγραφὰς τοῦ Λουιπρῶνδου ἑλληνικαὶ λέξεις καὶ φράσεις δὲν μαρτυροῦσι πάντοτε τῆς ἑλληνομαθείας αὐτοῦ τὴν ἀκρίβειαν. Πολλοὺ γε δεῖ. Ἀλλ' ἡ διὰ λατινικῶν ψηφίων ἀντιγραφὴ τῶν οὕτω πρεισπαγόμενων ἑλληνισμῶν του ἀποτελεῖ πρόσθετον ἀπόδειξιν τῆς ἑκτοτε ταυτότητος τῆς καθ' ἡμᾶς προφορᾶς.

Ἀπὸ τῆς ἐνδεκάτης ἑκατονταετηρίδος ποικίλαι ἀλληλοδιαδόχως ἀφορμαὶ δίδονται πρὸς νέαν τῆς Ἑλληνικῆς μαθήσεως ἐπέκτασιν. Ἐν Γερμανίᾳ οὐκ ὀλίγον πρὸς τοῦτο συνέπραξεν ἡ ἑλληνὶς Ὁθωνος τοῦ Β' σύζυγος Θεοφανώ. Ἐν δὲ τῇ Ἰταλίᾳ, οἱ πρόσφυγες ἐκ Βυζαντίου καλόγηροι, ἐξηκολούθουν ἀποτίνοντες τὴν προσφερομένην φιλοξενίαν διὰ τῆς διαδόσεως τῆς πατρώας γλώσσης καὶ τῶν ἐν τῇ πατρίδι εἰσέτι ἀκμαζουσῶν τεχνῶν. Οὐ σμικρὰν δὲ ἀποδίδει ὁ κ. Gidel ἐπιρροήν, ὡς πρὸς τὴν τοῦ Ἑλληνισμοῦ διάδοσιν ἐν Ἰταλίᾳ, καὶ εἰς τὰς κατὰ τὴν μεσημβρινὴν Ἰταλίαν ἑλληνικὰς ἀποικίας, τὰς ὁποίας μετὰ τοῦ κ. Μπορόζη ὑπολαμβάνει ὡς γενομένας περὶ τὸ τέλος τῆς ὀγδόης ἑκατονταετηρίδος, κατὰ συνέπειαν τοῦ ὑπὸ τῆς εἰκονομαχίας προξενηθέντος ἐν τῇ Ἀνατολῇ κοινωνικοῦ σάλλου.

Ἀλλ' ἀπὸ τῶν Σταυροφοριῶν ἰδίως πολλαπλασιάζονται καὶ συνεχίζονται αἱ μεταξὺ Ἀνατολῆς καὶ Δύσεως σχέσεις. Καὶ ὅμως οἱ φράγχοι γενόμενοι κατὰ τὴν τετάρτην σταυροφορίαν κύριοι τῶν ἐν Εὐρώπῃ ἑλληνικῶν χωρῶν δὲν φροντίζουσι νὰ ἐκμάθωσι τῶν ἡττηθέντων τὴν γλῶσσαν, ἀλλ' ἀπ' ἐναν-

τίας θέλουσι νὰ τοῖς ἐπιβάλλωσι τὴν διάλεκτον καὶ τὰ ἔθιμα αὐτῶν. Ἐν Πελοποννήσῳ ἡ Γαλλικὴ ἐπὶ φραγκοκρατίας ἐλαττοῦτο ὥς καὶ ἐν Παρισίοις, νύνη δ' Ἕλληνας ἀποστέλλονται ἀνατροφῆς χάριν εἰς Γαλλίαν. Ἐπὶ τέλους ἐνίκησεν ἡ τῶν Ἑλλήνων ἐπιμονὴ καὶ οἱ ξένοι κυρίως ἀναγκάζονται ν' ἀποτείνωνται ἐλληνιστὶ πρὸς αὐτοὺς, ὅπως ἐννοηθῶσιν. Ἀλλ' ἡ διὰ τοιούτους πρακτικούς σκοποὺς ὑπὸ ἀμαθῶν ἀρχόντων χρῆσις τῆς καθομιλουμένης δὲν ἠδύνατο βεβαίως νὰ συντελέσῃ πρὸς ἀνύψωσιν αὐτῆς, ὥστε ἡ Ἑλληνικὴ ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον ἐκφυλίζεται ὑπὸ τῆς ξενοκρατίας τὴν πίεσιν.

Ἀφ' ἑτέρου ὁμως αἱ γαλλικαὶ ἐν Ἑλλάδι κατακτήσεις ἐπηρεάζουσιν ἐπ' ἀγαθῷ τὴν ἐν ταῖς σχολαῖς τῶν Παρισίων μελέτην τῆς Ἑλληνικῆς. Ἰδίως περὶ αὐτὴν ἀσχολοῦνται τὰ μοναχικὰ τάγματα τῶν Φραγκισκανῶν καὶ τῶν Δομινικανῶν. Οἱ τελευταῖοι οὗτοι ἀνιδρύουσιν ἐν Παρισίοις σχολὴν ἰδίαν πρὸς διδασκαλίαν τῆς Ἀραβικῆς, τῆς Ἑβραϊκῆς, τῆς Ἑλληνικῆς καὶ ἑτέρων βαρβάρων γλωσσῶν. Οὕτω δὲ ἐν Γαλλίᾳ καὶ ἄλλαχοῦ, εὐκαίθευτοι μοναχοὶ ἀσχολοῦνται εἰς Ἑλληνικῶν καιμένων μεταφράσεις, ἰδίως εἰς τὰ τοῦ Ἀριστοτέλους δίδοντες τὴν προτίμησιν, καίπερ ἀπαγορευθείσης κατόπιν ὑπὸ τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἀρχῶν τῆς διεδόσεως αὐτῶν.

Καὶ ἐν Ἰταλίᾳ ἀπὸ τῆς 11ης μέχρι τῆς 15ης ἑκατονταετηρίδος ἱκανὰ Ἰταλῶν ἐλληνιστῶν ὀνόματα καταλέγει ὁ κ. Gidel. Τῷ 1311 ἐν τῇ συνόδῳ τῆς ἐν Γαλλίᾳ Βιέννης ἀπεφασίσθη ἡ σύστασις σχολῶν πρὸς ἐκμάθησιν τῆς Ἑλληνικῆς, ὅπως οὕτω διὰ τῶν ἰδίων αὐτοῦ ὅπλων καταπολεμηθῇ τὸ ἐν Ἀνατολῇ σχίσμα. Κατὰ συνέπειαν τῆς ἀποφάσεως ἐκείνης ὁ Πάπας Κλήμης ὁ Ε' ἰδρύει ἐν Ῥώμῃ σχολὴν διὰ ταύτης δὲ καὶ διὰ τῆς διδασκαλίας Ἑλλήνων μετοίκων ἀναθάλλει ἐν Ἰταλίᾳ ἡ τῶν ἐλληνικῶν γραμμάτων καλλιέργεια. Ὁ Βαρλαάμ χρηματίζει διδάσκαλος τοῦ Πετράρχου καὶ τοῦ Βοηθαίου· βραδύτερον ὁ Χρυσολωρὴς ἀνυφαῖ ἔτι μᾶλλον καὶ διαδίδει τὴν μελέτην τῆς Ἑλληνικῆς, ἀνοίγων οὕτω τὸν δρόμον εἰς τοὺς μετέπειτα πολυπληθεῖς πρόσφυγας, οἵτινες μεταφέρουσι καθ' ἑκαστὴν τὴν Εὐρώπην τῆς προγονικῆς σοφίας ἀποτοκμιεύματα. αὐτοὶ, κατὰ τὸν κ. Gidel, εὖρον ἤδη ἀκμάζουσιν ἐν τῇ Δύσει τὴν πρὸς τὰ Ἑλληνικὰ γράμματα ἔφεσιν, τὰ δὲ πνεύματα διατεθειμένα πρὸς ἀποδοχὴν εὐρυτέρων μαθήσεων. Τὸ πρὸ πολλοῦ προσδοκώμενον τραγικὸν τοῦ 1453 συμβέβηκός δὲν ὑπῆρξεν ἡ ἀφετηρία τῆς ἀναγεννήσεως τῶν ἐλληνικῶν ἐν Εὐρώπῃ σπουδῶν, ἀλλ' ἐπηύξησε μόνον τὴν διάνουσιν καὶ ἐδιπλασίασε τὴν ζωηρότητα αὐτῶν. Ἡ πρὸς τὴν Ἑλληνικὴν παιδείαν κλίσις ἐγένετο πάθος ἀληθές. Ὁ τῶν διδασκάλων ἀριθμὸς αὐξάνει, ὥτ' ἀποκτώμενα χειρόγραφα πολλαπλασιάζονται, ἡ δὲ τυπογραφία διὰ τῆς ναυερκετικῆς συνεργίας τῆς ἐπιστέφει τοσούτων προσφόρων περιστάσεων τὴν πύμπτωσιν, καὶ ἔκτοτε ἡ σπουδὴ τῆς Ἑλληνικῆς δὲν τρέχει πλέον τὸν κίνδυνον νὰ ἐκπέσῃ οὔτε νὰ ἀμεληθῇ.

Τοιοῦτον ἐν συνόψει τὸ εἶδος τῆς ὕλης, τὴν ὁποίαν ὁ κ. Gidel συνέλεξεν

ἐν τῇ προκειμένῃ πραγματείᾳ. Ἡ δημοσίευσίς τοιούτων ἔργων ὑπὸ διπλῇ ἐποψίᾳ ἀποβαίνει εὐχάριστος εἰς τοὺς "Ελληνας ἡμᾶς" καὶ ὡς ἀπόδειξις, δηλονότι, ὅτι δὲν συναπέρχεται μετὰ τῆς γενεᾶς τῶν Διδότων καὶ τῶν Ἐγξέρων ἡ περὶ τὰς ἑλληνικὰς μελέτας ἐν Γαλλίᾳ ἐπίδοσις, καὶ ὡς ἐνδειξις τοῦ ἐνδιαφέροντος, ὅπερ ἡ νεωτέρα ἐπιστήμη δύναται ν' ἀνευρίσκη εἰς τὴν ἐξερεύνησιν παντός ὅ,τι ἀμέσως ἢ ἐμμέσως συνέχεται μετὰ τῆς μεσαιωνικῆς τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἱστορίας. Εὐτυχῶς αἱ τοιαῦται ἐρευναι δὲν χρήζουσι πλέον ἀπολογίας παρ' ἡμῖν. Ἀπὸ τινων ἐτῶν ἡ ἀξιὰ αὐτῶν ἐκτιμᾶται καὶ ἐννοεῖται ἡ σημασία των. Ἀλλὰ μένει εἰσέτι εὐρὺ τὸ πρὸς ἀνασκηφὴν στάδιον καὶ ὀφείλεται εὐγνωμοσύνη πρὸς πάντα τὸν ἀπεκδυόμενον εἰς τὸν βαρὺν τῆς ταιαύτης ἐργασίας ἀγῶνα, πρὸ πάντων ὅτε ὁ ἐργάτης κέκτῃται προσόντα, οἷα τὰ τὸν κ. Gidel περικοσμοῦντα.

Δ. ΒΙΚΕΛΑΣ.

ΝΕΩΤΕΡΑΙ ΤΙΝΕΣ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΑΙ

ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΜΑΣΤΙΖΟΥΣΩΝ ΤΑΣ ΛΕΜΟΝΟΠΟΡΤΟΚΑΛΕΑΣ ΝΟΣΩΝ

Ἐχομεν ἀναγγεῖλαι ἐν τῇ δημοσιευθείσῃ πρό τινας πραγματείας ἡμῶν «περὶ καλλιεργείας καὶ ἀσθενειῶν τῶν ἐσπεριδοειδῶν», ὅτι τὸ ἐπὶ τῆς Γεωργίας ὑπουργεῖον τῆς Ἰταλίας συνέστησεν ἐπιτροπὴν ἐξ ἐπιστημόνων ἵνα κρίνῃ διαγωνισμόν τεθέντα πρὸς ἀνακάλυψιν φαρμάκου κατὰ τῆς κορμιώδους νόσου.

Ἡ ἐπιτροπὴ αὕτη, συνεληθούσα ἐν Πανόρμιον περὶ τὰ τέλη τοῦ παρελθόντος Ἰερίου, ἀπέρριψε μὲν τὰ πλειότερα τῶν προταθέντων θεραπευτικῶν μέσων, ἐπεφυλάχθη δὲ νὰ ἀποφανθῇ μετὰ νέας δοκιμασίας περὶ τῆς ἀποτελεσματικότητος ὀλίγων τινῶν. Ἐχουσα ὁμῶς καὶ τὴν εἰδικὴν ἐντολὴν νὰ ἐξετάσῃ ἐν γένει τὰς ποικίλας νόσους, αἵτινες λυμκίνονται τὰ ἐσπεριδοειδῇ ἐν Σικελίᾳ καὶ γνωμοδοτήσῃ περὶ τῶν ἀποτελεσματικωτέρων φαρμάκων, μετέδωκε προκαταβολικῶς διὰ τοῦ προέδρου αὐτῆς πρὸς τὸ ἐπὶ τῆς Γεωργίας ὑπουργεῖον πληροφορίας τινὰς ἀρυσθείσας ἐξ ἐπισκέψεως πολλῶν λεμονοκηπῶν προσβεβλημένων ὑπὸ διαφόρων νόσων ἐν ταῖς ἐπαρχίαις Πανόρμου, Μεσσήνης καὶ Κατάνης, ἃς κρίνομεν ἀναγκαῖον νὰ παραθέσωμεν ἐν συνόψει, φοβούμενοι μὴ ἔνεκα τῆς ἐπικνελημμένης κατ' ἔτος μεταφορᾶς δένδρων ἐκ Σικελίας μετὰ παρέλευσιν οὐ πολλοῦ χρόνου ἴδωμεν τὰς νόσους ταύτας ἐμφανιζομένας καὶ εἰς τοὺς ἡμετέρους κήπους.

Ἡ ἐπιτροπὴ ἐπέστησεν ἰδίως τὴν προσοχὴν τῆς ἐπὶ τῆς εἰσβολῆς τοῦ φθειρὸς (*Mytilaspis fluvescens*) καὶ ἐπὶ τῆς κορμιώδους, διότι ἄλλαι τινὲς νόσοι, ὡς ἡ καπνιστὰ (*Carpodum* ἢ *Fumago citri*), ἡ τέφρα (*Ariosporium citri*), ἡ